

JALOLIDDIN MANGUBERDI JANGLARINING TARIXIY AHAMIYATI

Abdunabiyeva Sofiya Farux qizi

*Qashqadaryo viloyati Kasbi tumani 57-umumiy o'rta ta'lim maktabining
7-sinf o'quvchisi*

Ilmiy rahbar: Qurbonnazarova Namuna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Jaloliddin Manguberdi janglarining tarixiy ahamiyati, uning mo'g'ullarga qarshi kurashi hamda vatan himoyasidagi jasorati yoritiladi. Shuningdek, uning harbiy faoliyati yoshlar uchun ibrat manbai sifatida tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Jaloliddin Manguberdi, Parvon jangi, Sind jangi, mo'g'ullar, tarixiy ahamiyat, jasorat, vatanparvarlik.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается историческое значение сражений Джалолитдина Мангуберди, его борьба против монгольского нашествия и проявленное мужество в защите Родины. Также анализируется его военная деятельность как пример для молодежи.*

Ключевые слова: *Джалолитдин Мангуберди, битва при Парване, битва у Инда, монголы, историческое значение, мужество, патриотизм.*

Annotation: *This article examines the historical significance of Jalal ad-Din Manguberdi's battles, his resistance against the Mongol invasion, and his bravery in defending his homeland. His military leadership is also analyzed as an inspiring example for youth.*

Keywords: *Jalal ad-Din Manguberdi, Battle of Parwan, Indus battle, Mongols, historical significance, bravery, patriotism.*

Kirish

O'zbekiston tarixida o'zining jasorati, mardligi va vatanparvarligi bilan chuqur iz qoldirgan siymolardan biri Jaloliddin Manguberdidir. U nafaqat mohir sarkarda, balki yurt ozodligi va mustaqilligi yo'lida fidokorona kurash olib borgan tarixiy shaxs sifatida xalq xotirasida saqlanib qolgan. Ayniqsa, XIII asr boshlarida mo'g'ullar istilosi kuchaygan bir davrda Jaloliddin Manguberding harbiy faoliyati va janglardagi matonati alohida ahamiyat kasb etadi. Uning bosqinchilarga qarshi olib borgan kurashi xalqning erkinlik, ozodlik va milliy g'urur tuyg'ularini ifodalagan muhim tarixiy voqeliklardan biri hisoblanadi.

Jaloliddin Manguberdi janglari nafaqat harbiy-siyosiy jihatdan, balki ma'naviy-tarbiyaviy nuqtai nazardan ham katta ahamiyatga ega. Chunki uning jang maydonlaridagi jasorati, dushmanga qarshi qat'iyati va Vatanga bo'lgan sadoqati bugungi yosh avlod uchun ham ibrat maktabi bo'lib xizmat qiladi. Xususan, Parvon jangi, Sind daryosi bo'yidagi jang kabi tarixiy voqealar Jaloliddinning buyuk sarkardalik mahoratini, strategik tafakkurini va mislsiz jasoratini namoyon etadi.

Mazkur mavzuni o'rganish bugungi kunda ham dolzarbdir. Sababi, tarixiy qahramonlar faoliyatini chuqur tahlil qilish orqali o'quvchilarda milliy iftixor, tarixga hurmat va vatanparvarlik tuyg'ularini yanada mustahkamlash mumkin. Jaloliddin Manguberdi timsoli xalqimizning ozodlik uchun kurashgan, sinovlar qarshisida bukilmagan mard o'g'lonlari obrazini o'zida mujassam etadi. Shu bois uning janglari va ularning tarixiy ahamiyatini ilmiy asosda yoritish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqolaning maqsadi Jaloliddin Manguberdi olib borgan janglarning mazmun-mohiyatini ochib berish, ularning tarixiy ahamiyatini tahlil qilish hamda bu janglarning yoshlar tarbiyasidagi o'rnini ko'rsatishdan iborat.

Asosiy qism

Jaloliddin Manguberdi o'zbek xalqining eng yirik tarixiy qahramonlaridan biri bo'lib, uning harbiy faoliyati va janglardagi jasorati yurt ozodligi uchun kurash ramzi sifatida qadrlanadi. U Xorazmshohlar davlatining so'nggi yirik vakillaridan biri sifatida mo'g'ullar bosqiniga qarshi qat'iy kurash olib borgan. XIII asr boshlarida Chingizxon boshchiligidagi mo'g'ul qo'shinlari Sharq mamlakatlariga bostirib kirib, ko'plab hududlarni vayron qilgan bir paytda Jaloliddin Manguberdi xalqni birlashtirish, yurtni himoya qilish va dushmanga qarshi kuchli qarshilik ko'rsatish yo'lida katta jasorat namoyon etgan.

Jaloliddin Manguberding harbiy faoliyatida Parvon jangi alohida o'rin tutadi. Ushbu jangda Jaloliddin mo'g'ul qo'shinlariga qarshi katta g'alabaga erishgan. Parvon jangining tarixiy ahamiyati shundaki, u mo'g'ullarni yengib bo'lmas kuch degan tushunchaga jiddiy zarba berdi. Bu g'alaba nafaqat Jaloliddinning sarkardalik iste'dodini namoyon etdi, balki bosqinchilarga qarshi kurashayotgan xalqlarga ruhiy kuch va ishonch bag'ishladi. Jaloliddin ushbu jangda o'zining harbiy mahorati, qo'shinlarni boshqarish qobiliyati va to'g'ri strategik qarorlar qabul qila olishini yaqqol ko'rsatdi.

Parvon jangidan keyin Jaloliddin Manguberdi nomi yanada mashhur bo'ldi. Uning mo'g'ullarga qarshi kurashdagi muvaffaqiyati xalq orasida umid uyg'otdi. Biroq keyingi voqealarda ichki kelishmovchiliklar, siyosiy parokandalik va kuchlar teng emasligi Jaloliddinning faoliyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Shunga qaramay, u dushmanga taslim bo'lmadi va kurashni davom ettirdi. Bu holat uning nafaqat sarkarda, balki matonatli va irodali shaxs ekanligini ko'rsatadi.

Jaloliddin Manguberdi hayotidagi eng mashhur voqealardan yana biri Sind daryosi bo'yidagi jangdir. Ushbu jangda Jaloliddin mo'g'ullar qurshovida qolgan bo'lsa-da, buyuk jasorat ko'rsatib, daryodan ot bilan suzib o'tgan. Tarixiy manbalarda bu voqea uning mardligi, qo'rqmasligi va erkinlikka bo'lgan intilishining yorqin timsoli sifatida tasvirlanadi. Sind daryosi bo'yidagi jang garchi harbiy jihatdan og'ir vaziyatda kechgan bo'lsa-da, ma'naviy jihatdan Jaloliddinning siymosini yanada ulug'lagan. Hatto dushmanlari ham uning jasoratiga tan berganlari tarixiy manbalarda qayd etiladi.

Jaloliddin janglarining tarixiy ahamiyati bir necha jihatlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, uning kurashi mo'g'ul bosqiniga qarshi ozodlik harakatining muhim bosqichi bo'ldi. U o'z davrida yurt mustaqilligi va xalq erkinligi uchun kurashgan sarkarda sifatida tarixda qoldi. Ikkinchidan, Jaloliddin janglari xalqning milliy ruhini,

g'ururini va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamladi. Uning qahramonligi keyingi avlodlar uchun ibrat maktabiga aylandi. Uchinchidan, Jaloliddinning harbiy faoliyati o'sha davrdagi siyosiy va harbiy jarayonlarni tushunishda muhim tarixiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Jaloliddin Manguberding janglari faqat o'tmish voqeasi sifatida emas, balki bugungi kun tarbiyasi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Yosh avlodni vatanparvarlik, jasorat, matonat va sadoqat ruhida tarbiyalashda uning hayoti va kurashi katta o'rin tutadi. Ayniqsa, maktab o'quvchilari uchun Jaloliddin Manguberdi obrazi Vatanni sevish, uni himoya qilish, qiyinchiliklardan qo'rqmaslik kabi fazilatlarining yorqin namunasi hisoblanadi.

Shuningdek, Jaloliddin Manguberdi janglari tarix fanini o'qitishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu mavzu orqali o'quvchilarga nafaqat tarixiy voqealar, balki milliy qahramonlik, tarixiy xotira va ajdodlar merosiga hurmat tushunchalari ham singdiriladi. Shu jihatdan qaraganda, Jaloliddin Manguberdi janglarining tarixiy ahamiyati faqat harbiy g'alaba yoki mag'lubiyat bilan emas, balki uning xalq ongida qoldirgan ma'naviy merosi bilan ham belgilanadi.

Jaloliddin Manguberdi janglarining tarixiy ahamiyatini o'rganish bugungi kunda ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki ushbu mavzu orqali nafaqat XIII asr tarixiy voqealari, balki xalqimizning ozodlik uchun olib borgan kurashi, milliy g'ururi va vatanparvarlik ruhining shakllanish jarayoni ham chuqur anglanadi. Jaloliddin Manguberdi faoliyati o'quvchilarda tarixga bo'lgan qiziqishni oshiradi, ularni ajdodlar merosiga hurmat ruhida tarbiyalaydi.

Mazkur mavzuni o'rganish zarurati, avvalo, yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash bilan bog'liq. Jaloliddin Manguberdi timsoli orqali o'quvchilarga jasorat, matonat, sadoqat va Vatanga muhabbat kabi fazilatlarini singdirish mumkin. Ayniqsa, globallashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlash va tarixiy xotirani mustahkamlash uchun bunday mavzularni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, Jaloliddin Manguberdi janglarini o'rganish ilmiy jihatdan ham zarurdir. Chunki uning harbiy strategiyasi, qo'shinlarni boshqarish usullari va jang taktikalari o'sha davr harbiy san'atining rivojlanish darajasini ko'rsatadi. Bu esa tarix fanini chuqurroq o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, mazkur mavzu o'quvchilarda tahliliy fikrlash, tarixiy voqealarga baho bera olish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli Jaloliddin Manguberdi janglarining tarixiy ahamiyatini o'rganish nafaqat tarixiy bilimlarni boyitadi, balki tarbiyaviy va ma'naviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega.

Jaloliddin Manguberdi janglarini ilmiy jihatdan tahlil qilishda tarixiy manbalar, xususan Ala ad-Din Ata-Malik Juvayni, Rashid al-Din va Ibn al-Athir asarlariga tayaniladi. Ushbu manbalarda berilgan ma'lumotlar asosida Jaloliddin Manguberdi janglarining miqyosi, natijalari va tarixiy ahamiyatini statistik jihatdan tahlil qilish mumkin.

Birinchiidan, Jaloliddin Manguberdi boshchiligidagi qo'shin soni mo'g'ullarga nisbatan ancha kam bo'lgan. Masalan, Parvon jangida Jaloliddinning qo'shini taxminan

30–40 ming askardan iborat bo'lgani, mo'g'ul qo'shinlari esa 40–50 ming atrofida ekani qayd etiladi. Shunga qaramay, Jaloliddin qo'shinlari jangda ustun kelib, mo'g'ullarni mag'lub etgan. Bu holat strategik ustunlik son jihatdan ustunlikdan muhimroq ekanligini ko'rsatadi. Statistik tahlilga ko'ra, Parvon jangida mo'g'ul qo'shinlarining 20–30 foizi yo'qotilgan, bu esa o'sha davr uchun juda katta talafot hisoblanadi.

Ikkinchidan, Jaloliddin Manguberding harbiy yurishlari davomida olib borgan janglari son jihatdan ko'p bo'lmasa-da, ularning ta'siri keng hududlarni qamrab olgan. U Xorazm, Afg'oniston va Hindiston hududlarida faol harbiy harakatlar olib borgan. Taxminiy hisob-kitoblarga ko'ra, Jaloliddin qisqa vaqt ichida 10 dan ortiq yirik va o'rta darajadagi janglarda ishtirok etgan. Ushbu janglarning aksariyatida u dushmanga qarshi faol qarshilik ko'rsatgan va ayrimlarida g'alaba qozongan.

Uchinchidan, Sind daryosi bo'yidagi jang tarixiy-statistik jihatdan muhim turning point hisoblanadi. Bu jangda Jaloliddinning qo'shini son jihatdan keskin kamaygan bo'lib, ayrim manbalarda 10–15 ming askar qolgani qayd etiladi. Mo'g'ul qo'shinlari esa bundan bir necha baravar ko'p bo'lgan. Jang natijasida Jaloliddin qo'shini katta yo'qotishlarga uchragan, ammo u o'zi tirik qolib, kurashni davom ettirgan. Statistik jihatdan qaraganda, bu jang Jaloliddinning harbiy imkoniyatlari kamayganini ko'rsatsada, uning shaxsiy jasorati va irodasini yanada oshkor etadi.

To'rtinchidan, Jaloliddin Manguberdi janglarining umumiy natijalari tahlil qilinganda, uning faoliyati mo'g'ul istilosini to'liq to'xtata olmagan bo'lsa-da, uni bir necha yilga sekinlashtirgan. Tarixiy hisob-kitoblarga ko'ra, mo'g'ullar Markaziy Osiyoda tezkor istilo olib borgan bo'lsa-da, Jaloliddinning qarshiligi tufayli ayrim hududlarda istilo jarayoni 2–3 yilga cho'zilgan. Bu esa o'sha davr uchun muhim strategik natija hisoblanadi.

Beshinchidan, Jaloliddin Manguberdi janglarining ijtimoiy-statistik ta'siri ham muhimdir. Uning janglari natijasida aholining katta qismi safarbar etilgan, turli hududlardan minglab odamlar uning qo'shiniga qo'shilgan. Bu esa xalqning bosqinchilarga qarshi umumiy qarshilik darajasi yuqori bo'lganini ko'rsatadi. Shuningdek, uning g'alabalari natijasida vaqtincha bo'lsa-da, ayrim hududlarda siyosiy barqarorlik tiklangan.

Jaloliddin Manguberdi janglarini statistik tahlil qilish uning harbiy faoliyati yuqori darajada samarali bo'lganini ko'rsatadi. Son jihatdan ustun bo'lmagan qo'shin bilan yirik g'alabalarga erishish, dushmanga katta talafot yetkazish va istiloni vaqtincha sekinlashtirish kabi natijalar uning buyuk sarkarda ekanligini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

Xulosa

Jaloliddin Manguberdi janglari o'zbek davlatchiligi va harbiy tarixida alohida o'rin tutadi. Uning mo'g'ul bosqiniga qarshi olib borgan kurashi nafaqat siyosiy va harbiy qarshilik namunasi, balki yurt ozodligi, milliy g'urur va vatanparvarlik timsoli sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, Parvon jangi Jaloliddin Manguberding sarkardalik mahoratini namoyon etgan bo'lsa, Sind daryosi bo'yidagi voqealar uning bukilmaz irodasi va jasoratini tarix sahifalariga muhrlab qo'ydi. Uning janglari shuni

ko'rsatadiki, son jihatdan ustun bo'lmagan kuch ham to'g'ri strategiya, qat'iyat va yurtga sadoqat tufayli kuchli dushmanga qarshi samarali kurash olib borishi mumkin.

Jaloliddin Manguberdi faoliyatining tarixiy ahamiyati shundaki, u xalq qalbida ozodlik uchun kurash g'oyasini mustahkamladi, yosh avlod uchun mardlik va fidoyilik namunasi bo'lib qoldi. Uning janglari bugungi kunda ham tarix fanini o'rganishda, milliy qahramonlar obrazini yoritishda hamda o'quvchilarda tarixiy xotira va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda muhim manba vazifasini bajaradi. Demak, Jaloliddin Manguberdi janglarini o'rganish faqat tarixiy voqealarni bilish emas, balki milliy o'zlikni anglash va ajdodlar merosiga hurmat ruhini kuchaytirish demakdir.

Tavsiyalar:

1. Jaloliddin Manguberdi janglari mavzusini maktab tarix darsliklarida sodda va tushunarli usulda kengroq yoritish maqsadga muvofiq.
2. Tarix darslarida Parvon jangi va Sind daryosi bo'yidagi voqealarni alohida misol sifatida tahlil qilish orqali o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'usini kuchaytirish lozim.
3. Ushbu mavzu asosida referat, insho, taqdimot va sahna ko'rinishlari tashkil etish o'quvchilarning tarixga qiziqishini oshiradi.
4. Jaloliddin Manguberdi hayoti va janglariga oid tarixiy manbalarni o'quvchilar yoshiga moslashtirib qayta ishlash va ommalashtirish zarur.
5. Yosh avlodni milliy qahramonlar jasorati ruhida tarbiyalashda Jaloliddin Manguberdi obrazi asosida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazish foydali hisoblanadi.
6. Tarixiy shaxslar faoliyatini o'rganishda faqat voqealarni sanab o'tish emas, balki ularning ma'naviy va tarbiyaviy ahamiyatini ham ochib berishga e'tibor qaratish kerak.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. An-Nasaviy, Shihobiddin Muhammad. Sulton Jaloliddin Manguberdi hayoti tafsiloti. Kamol Matyoqubov tarjimasini. – Toshkent: O'zbekiston, 2006.
2. An-Nasaviy, Shihobiddin Muhammad. Sulton Jaloliddin Manguberdi hayoti. Kamol Matyoqubov tarjimasini. – Toshkent: O'zbekiston–Yozuvchi, 1999.
3. Sodiqov, Hamdam. Sulton Jaloliddin Manguberdi. – Toshkent, 1998.
4. Bo'riyev, Omonullo; Toshev, Nuryog'di. Jaloliddin Manguberdi. – Toshkent, 1999.
5. Shayxzoda, Maqsud. Jaloliddin Manguberdi (drama). – Toshkent.
6. Muhammadjonov, A. O'zbekiston tarixi. 7-sinf. – Toshkent, 2017.
7. Olim, S.; Ahmedov, S. Adabiyot. 8-sinf, 2-qism. – Toshkent, 2014.
8. Sultonov, Farhod; Bozorboyev, Farruh. O'zbekiston hukmdorlari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.
9. Sultonov, Farhod; Bozorboyev, Farrux. O'rta asrlar tarixi (O'zbekiston tarixi). – Toshkent.
10. Boboyev, Halim va b. O'zbek davlatchiligi tarixi. 2-kitob. – Toshkent.

11. Masharipov, Ozod. Xorazmnoma. 2-kitob. Yuksalish va inqiroz. – Toshkent.
12. Ziyayev, Hamid. O‘zbekiston davlatchiligi tarixi haqida lavhalar. – Toshkent.
13. Ahmedov, Bo‘riboy. Amir Temur darslari. – Toshkent.
14. Qodirov, Pirimqul. Amir Temur siymosi. – Toshkent.
15. O‘zbekiston tarixi bo‘yicha umumiy darslik va o‘quv qo‘llanmalar (XIII asr, Xorazmshohlar davlati, mo‘g‘ullar istilosi bo‘limlari). – Toshkent.